Πάνω στα ερείπια της Ευρώπης, οι άνθρωποι προσπαθούσαν να επιζήσουν. Η πείνα, η ανεργία και το αβέβαιο μέλλον ωθούσαν τα πλήθη σε απεργίες και διαδηλώσεις, ενώ οι ηγέτες ανταγωνίζονταν για τη διανομή της Γης. Στην κατεστραμμένη Αυστρία, ο γέρος σοσιαλδημοκράτης πρωθυπουργός, Καρλ Ρένερ, κατάφερνε να κινηθεί αξιοπρεπώς μέσα από τις συμπληγάδες της τετραπλής κατοχής «α λα γερμανικά». Οι μεγάλοι έδειχναν να τον έχουν ξεχάσει.

Κάτω από τη σοβιετική ομπρέλα, η Πολωνία έμοιαζε να «μετατοπίζεται στον χάρτη», καθώς προσαρτούσε γερμανικά εδάφη στα δυτικά και παραχωρούσε δικά της στη Σοβιετική Ένωση ανατολικά. Στην Τσεχοσλοβακία, ο σοβιετόφιλος πρωθυπουργός Έντουαρντ Μπένες διατηρούσε τη χώρα σε καλή κατάσταση, παρ' όλο που οι μηχανές των άθικτων από τον πόλεμο εργοστασίων δεν είχαν ακόμα πάρει μπρος. Ζαλισμένη από την αλλαγή, η Ουγγαρία βάδιζε στον δρόμο για τις εκλογές.

Στα Βαλκάνια, ο 24χρονος βασιλιάς Μιχαήλ αναγκαζόταν να αντικαταστήσει τον πρωθυπουργό του στρατηγό Ραντέσκου, που είχε διαδεχτεί τον Αντονέσκου στη Ρουμανία. Νέος ορίστηκε ο Πέτρος Γκρόζα (27 Φεβρουαρίου του 1945), με την έγκριση των Σοβιετικών. Ο Ραντέσκου φυγαδεύτηκε από τους Βρετανούς, ενώ ο ρουμανικός στρατός πολεμούσε ήδη εναντίον των πρώην συμμάχων Γερμανών.

Στη γειτονική Βουλγαρία, οι τρεις αντιβασιλιάδες, 22 υπουργοί, 68 «βουλευτές» και οκτώ σύμβουλοι του μακαρίτη βασιλιά Βόρι εκτελέστηκαν (2 Φεβρουαρίου του 1945). Θα ακολουθούσαν ακόμα τρεις χιλιάδες δοσίλογοι. Στην κυβέρνηση του «Πατριωτικού Μετώπου», πρωθυπουργός ήταν ο κομμουνιστής επαναστάτης Κίμον Γκεργκίεφ, ενώ συμμετείχαν ο εκπρόσωπος των σοσιαλιστών Σταϊνόφ κι ο εκπρόσωπος του άλλοτε πανίσχυρου Αγροτικού κόμματος Πετκόφ.

Σοβιετικοί και Βρετανοί είχαν από το 1944 συμφωνήσει ότι θα μοιράζονταν την επιρροή τους στη Γιουγκοσλαβία. Δεν είχαν, όμως, λογαριάσει τον Τίτο. Ενώ ο βασιλιάς παρέμενε ακόμα εξόριστος στην Αγγλία, ο Τίτο σχημάτιζε κυβέρνηση στις 7 Μαρτίου του 1945. Στη διάσκεψη του Πότσδαμ, ο Στάλιν δικαιολογιόταν στον Τσόρτσιλ ότι δεν μπορούσε «να τον κάνει ό,τι θέλει». Θα περνούσαν χρόνια ώσπου ο Τσόρτσιλ να πιστέψει ότι του έλεγε την αλήθεια.

*****

Η κυβέρνηση εθνικής ενότητας του Γεωργίου Παπανδρέου έφτασε από το Κάιρο στην ελεύθερη Αθήνα στις 18 Οκτωβρίου του 1944, ενώ τη στρατιωτική διοίκηση της πρωτεύουσας είχε αναλάβει, τέσσερις μέρες πριν, ο Άγγλος στρατηγός Σκόμπι. Η πρώτη αυτή κυβέρνηση διαλύθηκε, ύστερα από μερικές βδομάδες, καθώς προέκυψαν μεγάλες διαφωνίες, σχετικά με το αν ο ΕΛΑΣ θα συνέχιζε να υπάρχει ή θα διαλυόταν. Η σφαγή στο Σύνταγμα, στις 3 Δεκεμβρίου του 1944, έκανε να ξεσπάσει το δεκεμβριανό κίνημα. Σ' ελάχιστο διάστημα, ο ΕΛΑΣ έλεγχε το μεγαλύτερο μέρος της πρωτεύουσας. Τα Χριστούγεννα, ο ίδιος ο πρωθυπουργός της Αγγλίας Τσόρτσιλ έφτασε στην Αθήνα για να συμβιβάσει τα πράγματα. Οι προτάσεις του απορρίφτηκαν από το ΕΑΜ.

Στις 31 του Δεκεμβρίου, ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δαμασκηνός ορκίστηκε αντιβασιλιάς. Στις 3 Ιανουαρίου του 1945, πρωθυπουργός αναλάμβανε ο στρατηγός Νικόλαος Πλαστήρας, επικεφαλής της «κυβέρνησης κατευνασμού», όπως αποκλήθηκε. Ο άλλοτε ατρόμητος συνταγματάρχης της Μ. Ασίας (τον είχαν αποκαλέσει «μαύρο καβαλάρη») σχημάτισε την κυβέρνησή του, ενώ στα Τουρκοβούνια, τον Κηφισό και τον Πειραιά οι μάχες μαίνονταν, ανάμεσα στους Άγγλους και στους άνδρες του ΕΛΑΣ. Και η αγγλική αεροπορία βομβάρδιζε ανελέητα χτυπώντας και αμάχους.

Ο Πλαστήρας βάλθηκε να ειρηνεύσει τη χώρα, παρ' όλες τις πιέσεις των Άγγλων και τις δυσκολίες. Οι συνομιλίες της κυβέρνησής του με την ηγεσία του ΕΑΜ κατέληξαν στη συμφωνία της Βάρκιζας (12 Φεβρουαρίου του 1945) με κυριότερο όρο τη διάλυση του ΕΛΑΣ. Η κυβέρνηση Πλαστήρα διατηρήθηκε, συνολικά, 94 μέρες. Από τις 8 Απριλίου του 1945 ως τις εκλογές της 31ης Μαρτίου του 1946, παρέλασαν άλλες τέσσερις κυβερνήσεις. Στο μεταξύ, είχε επέλθει ο διχασμός. Ο ελληνικός εμφύλιος ξεκίνησε αιματηρός, τυπικά στις 30 Μαρτίου του 1946, ενώ από τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου, με δημοψήφισμα, επιτεύχθηκε η παλινόρθωση των Γλίξμπουργκ: Βασιλιάς, ο Γεώργιος Β'. Πέθανε Πρωταπριλιά του 1947 και τον διαδέχτηκε ο Παύλος. Ο εμφύλιος έληξε με τη συντριβή των κομμουνιστών τον Αύγουστο του 1949. Ο διχασμός έμελλε να διατηρηθεί πολύ ακόμα.

*****

Είτε υπήρξε μυστική συμφωνία είτε όχι, στην Κριμαία στη διάσκεψη της Γιάλτας (4 - 11 Φεβρουαρίου του 1945) μπήκαν οι βάσεις για τη διανομή της Γης σε σφαίρες επιρροής, για τη δημιουργία του ΟΗΕ (εγκαινιάστηκε στις 24 Οκτωβρίου του 1945) και για ένα Συμβούλιο Ασφαλείας που θα λειτουργούσε όποτε δεν έμπαινε βέτο από τους ισχυρούς. Η διαδικασία ολοκληρώθηκε στο Πότσδαμ, ένα προάστιο κοντά στο Βερολίνο, όταν ο πόλεμος στην Ευρώπη ήταν πια παρελθόν.

Οι εκπρόσωποι των τριών κυρίαρχων δυνάμεων που σήκωσαν το βάρος του Παγκόσμιου πολέμου (συνεχιζόταν ακόμα στον Ειρηνικό), συναντήθηκαν εκεί στις 17 Ιουλίου του 1945. Στην Αγγλία είχαν γίνει εκλογές από τις 5 του μήνα. Οι κάλπες, όμως, θα άνοιγαν στις 25, οπότε θα έφταναν και οι ψήφοι από τις υπερπόντιες κτήσεις. Έτσι, όταν άρχισε η διάσκεψη, ο Τσόρτσιλ δεν ήξερε αν ήταν ακόμη πρωθυπουργός. Έφερε μαζί του τον εκλογικό του αντίπαλο Κλέμεντ Άτλι κι έπραξε σοφά. Στις 25, έμαθε πως δεν ήταν παρά ένας απλός βουλευτής. Ως τότε, όμως, είχε διαμορφώσει όσα ήθελε.

Όταν, στις 3 του Αυγούστου, η διάσκεψη τελείωσε, μια μακροσκελής ανακοίνωση πληροφορούσε την οικουμένη για τις τύχες της όπως τη διαμόρφωσαν οι τρεις στις μεταξύ τους διαπραγματεύσεις: Η Γερμανία χωριζόταν στα τέσσερα (από ένα κομμάτι οι τρεις με την ΕΣΣΔ να παίρνει το πιο μεγάλο, και μια γωνίτσα για τη Γαλλία), που θα αποδεικνυόταν ουσιαστικά πως είχε κοπεί στα δύο (ως το φθινόπωρο του 1990, οπότε ξανάγινε ενιαία χώρα). Οι πολεμικές επανορθώσεις έμπαιναν σε μια μακρόχρονη διαδικασία.

Πέρα από την τύχη της Γερμανίας, στη διάσκεψη ρυθμίστηκαν τα θέματα των αποικιών, της Αυστρίας, της Πολωνίας, της Ουγγαρίας και της Τσεχοσλοβακίας και διακανονίστηκαν τα στρατιωτικά ζητήματα. Ο κύβος είχε ριχτεί: Η Αυστρία έμενε ουδέτερη στη Δύση. Οι Πολωνία, Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, μαζί με την Ανατολική Γερμανία και τις βαλκανικές Ρουμανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία και Αλβανία, περνούσαν στη σφαίρα επιρροής του υπαρκτού σοσιαλισμού. Επτά μήνες αργότερα, ο Τσόρτσιλ ιδιώτης πια (4 Μαρτίου του 1946), σε λόγο του στο Φούλτον του Μιζούρι, με τον πρόεδρο Τρούμαν στο ακροατήριό του, θα έδινε τη νέα ορολογία: «Πάνω από την Ευρώπη έπεσε ένα σιδηρούν παραπέτασμα». Ο

«ψυχρός πόλεμος» μόλις είχε αρχίσει και η ΕΣΣΔ αποκτούσε δορυφόρους. Αργότερα, στο ανατολικό μπλοκ θα έμπαινε και η Κίνα (22 Ιανουαρίου του 1949). Η Ελλάδα απομονωνόταν στα νότια Βαλκάνια ως η μόνη μη κομμουνιστική χώρα.

Όλα τα υπόλοιπα ζητήματα που ο πόλεμος δημιούργησε, έμειναν για να αντιμετωπιστούν από μια νέα διάσκεψη. Και ήταν αυτά τα υπόλοιπα οι χωριστές συνθήκες που κάθε εμπόλεμο κράτος έπρεπε να υπογράψει με καθέναν από τους νικημένους. Το μπαλάκι πέρασε στη διάσκεψη των υπουργών Εξωτερικών όλων των χωρών που θα συνερχόταν στο Παρίσι το 1946.

Στα τέλη του 1945, το τοπίο είχε διαμορφωθεί πάνω από τα χαλάσματα και οι μηχανισμοί είχαν μπει σε λειτουργία: Η άλλοτε κραταιά Γαλλία θα έχανε σχεδόν όλες τις αποικίες της, ξεκινώντας από την Ινδοκίνα (9 Μαρτίου του 1945), και παρά τη σθεναρή αντίσταση του στρατηγού Ντε Γκολ θα μετατρεπόταν σε έναν πρόσκαιρο δορυφόρο των Ηνωμένων Πολιτειών, που αναδείχθηκαν η νέα υπερδύναμη της οικουμένης. Η Βρετανία, αργά αλλά σταθερά, έχανε όλα της τα ερείσματα ανά τον κόσμο. Πολύ μετά, η αποικιοκρατική αυτοκρατορία θα μεταβαλλόταν στη χαλαρή κοινοπολιτεία. Από τα σπλάχνα όμως της παλιάς αυτοκρατορίας είχαν ξεπηδήσει τα ανεξάρτητα κράτη της Ινδίας και του Πακιστάν (14 Αυγούστου 1947) και του Ισραήλ (14 Μαΐου του 1948).

Απέναντι στην «κομμουνιστική απειλή», οι Ηνωμένες Πολιτείες προτιμούσαν να αντιτάξουν, αντί για τους συμμάχους στον πόλεμο, Βρετανία και Γαλλία, μιαν αναγεννημένη Γερμανία και μια αναζωογονημένη Ιαπωνία. Πίστευαν πως οι χώρες αυτές προσφέρονταν καλύτερα στη χειραγώγηση κι, ως ένα σημείο, σωστά έκριναν. Στα τέλη του 1945, κανένας δεν μπορούσε να προβλέψει τον ανταγωνισμό στις ΗΠΑ από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τον οικονομικό κολοσσό, που λέγεται Ιαπωνία.

*****

Πάνω από τα Βαλκάνια, η Σοβιετική Ένωση ισχυροποιούταν κι απολάμβανε το δίκαιο του νικητή: Τρεις νέες σοσιαλιστικές χώρες «προσαρτήθηκαν» στη Βαλτική. Το Λευκορωσικό κομμάτι αφαιρέθηκε από την Πολωνία, που αποζημιώθηκε με 100.000 τετρ. χλμ. «δυτικών εδαφών». Η Ρουθηνία αποσπάστηκε από την Τσεχοσλοβακία χωρίς αντάλλαγμα. Η Βεσσαραβία και η Βουκοβίνα από τη Ρουμανία, που αναγκάστηκε να παραχωρήσει και τη Ν. Δοβρουτσά στη Βουλγαρία.

Ο υπαρκτός σοσιαλισμός απλωνόταν ως τα ελληνικά σύνορα, με τη Γιουγκοσλαβία για άλλη μια φορά πιο ωφελημένη από όλους: Δική της η περιοχή της Ιστρίας με το Φιούμε και τη Ζάρα, ενώ καλλιεργούσε την όρεξή της και για την Τεργέστη (πήρε τη μισή το 1954) και τη Μακεδονία, όπου σκόνταψε χάρη και στο βέτο του Στάλιν.

Για την κατακαημένη Ελλάδα, έμεναν μόνο τα Δωδεκάνησα. Η Ιταλία είχε καταφέρει να κρατήσει το όλο θέμα σε εκκρεμότητα ως το 1940. Όμως, το 1946 τα πράγματα είχαν αλλάξει. Στο Παρίσι, το ανώτατο συμβούλιο των υπουργών Εξωτερικών των χωρών που πολέμησαν τον άξονα, αποφάσισε ν' αποδοθούν στην Ελλάδα μαζί με το Καστελόριζο (26 Ιουνίου του 1946). Στις 10 Φεβρουαρίου του 1947, υπογράφηκε η συμφωνία. Στις 15 Σεπτεμβρίου, έγινε η παράδοση των νησιών. Ενσωματώθηκαν, στις 7 Μαρτίου του 1948. Υπήρχε και το θέμα της Κύπρου. Όμως, το αλβανικό έπος, η μάχη της Κρήτης, η κατοχή και η αντίσταση έγερναν στη ζυγαριά εξίσου με την προσφορά των δυο μηνών και μιας βδομάδας της τουρκικής «εμπόλεμης κατάστασης». Και η Τουρκία ενδιαφερόταν για τη μεγαλόνησο. Το θέμα παραπέμφθηκε να λυθεί στο αόριστο μέλλον.

Τα μπλοκ

Μέσα από τα συντρίμμια του πολέμου, η Ευρώπη προσπαθούσε να ανασυγκροτηθεί μοιρασμένη στα στρατόπεδα των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης. Το σχέδιο Μάρσαλ φάνταζε ως η αιχμή του αμερικανικού δόρατος που με όπλο το χρήμα για την ευρωπαϊκή ανασυγκρότηση επιχειρούσε τη διείσδυση στη γηραιά ήπειρο. Σοβιετικό αντίβαρο, η Κομεκόν δημιουργήθηκε στις 20 Ιανουαρίου του 1947 και αποτέλεσε τον

ιθύνοντα νου της ανασυγκρότησης στην Ανατολική Ευρώπη μοιράζοντας οικονομικούς ρόλους στους δορυφόρους της Μόσχας: Στη βιομηχανική και πετρελαιοφόρο Ρουμανία ανατέθηκε η αγροτική παραγωγή.

Το αμερικανικό φλερτ με την ηττημένη Γερμανία οδήγησε Βρετανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο, Βέλγιο και Ολλανδία στη δημιουργία του αντιγερμανικού δυτικοευρωπαϊκού μπλοκ (Βρυξέλλες, 17 Μαρτίου του 1947) που πρόβλεπε την «αυτόματη» επέμβαση των εταίρων, αν κάποια από αυτές τις χώρες δεχόταν επίθεση «από οποιονδήποτε». Το ΝΑΤΟ υποκατέστησε τον συνασπισμό αυτόν ανεβάζοντας τους εταίρους, αρχικά, σε δώδεκα (με τις ΗΠΑ και τον Καναδά ανάμεσά τους). Δημιουργήθηκε στις 4 Απριλίου του 1949. Η σοβιετική απάντηση με το Σύμφωνο της Βαρσοβίας ήρθε κάπως αργά (14 Μαΐου του 1955), όταν στο ΝΑΤΟ είχε μπει και η Δυτική Γερμανία.

Η πολιτική συγκρότηση ξεκίνησε με τη δημιουργία της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης (28 Μαρτίου του 1949), ενώ ήδη είχε εξασφαλιστεί η εθνική και οικονομική αναγέννηση της Δυτικής Γερμανίας. Ο «ψυχρός πόλεμος» οδηγούσε με γοργούς ρυθμούς προς μια νέα θερμή αναμέτρηση και η Γερμανία αναδεικνυόταν σε υπέρτατο σύμμαχο. Ο αποκλεισμός του Βερολίνου από τους Σοβιετικούς στάθηκε μια καλή αφορμή. Η νικημένη Γερμανία (η δυτική) βρέθηκε στο σχέδιο Μάρσαλ (9 Φεβρουαρίου του 1948), ενώ ο Κόνραντ Αντενάουερ εκλεγόταν καγκελάριος στις 9 Σεπτεμβρίου. Ψηφίστηκε το σύνταγμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας (8 Μαΐου του 1949), υπογράφτηκε η λήξη της εμπόλεμης κατάστασης (9 Ιουλίου του 1951) κι έγινε η αποχώρηση των δυτικών δυνάμεων κατοχής (26 Μαΐου του 1952). Το «γερμανικό οικονομικό θαύμα» είχε δρομολογηθεί νωρίτερα.

(Έθνος της Κυριακής, 5.9.1999) (τελευταία επεξεργασία, 17.6.2009)